

Dr. Ivan Prijatelj:

Naši časopisi.

(Nekaj misli in nasvetov.)

Razločujem med časniki in časopisi. Časnik je posvečen v prvi vrsti politiki in šele v drugi tudi ostalim vprašanjem kulturnega življenja. Časopisi se po namenu, kateremu služijo, dele v leposlovne ali književne in umetniške, v družinske ali zabavnike, v publicistične ali revije in v strokovne časopise. — Časnik se piše iz dneva v dan in za dan. Silne važnosti in ogromnega vpliva je njegovo anonimno delo. Nihče se ne zaveda, koliko svojih političnih, socialnih in kulturnih razpoloženj, mnenj, teženj in preverjenj črpamo vsak dan iz časnikov. Po kapljicah prehajajo v naše umove in naša srca, zgoščujoč se tam v to, kar imenuje državljani svoje javno prepričanje, ne da bi vedel natanko povedati, odkod ga ima. Politična in socialna zavednost občinstva — to je arhiv, v katerem je spravljeno v stotisočernih izvodih brezimno časnikarjevo delo. Drugje se po navadi ne shranja, ker postaja časnik vobče drugi dan že makulatura.

Časopis pa se čita danes in se bo čital jutri in čez leta. Stalen in trajen dokument literature in kulture naroda je. Temu primerna mora biti njegova vnanja oprema, notranja uredba in medsebojna organizacija. Prva ima biti solidnejša, izbranejša, nego je oprava časnika, da nam lahko rabi in ugaja še leta in leta; od druge zahtevamo, da je vsebinsko važna, zgoščena, tehtna in temeljita, da govori k srcu in ne samo nam vse dni naše dobe, ampak da bo tudi našim potomcem zanimivo štivo; a tretja naj bo smotrena, ne slučajna, ampak preudarjena ter urejena po najvišjih potrebah naroda, ne pa po samovoljnosti ali interesih posameznika.

In ta poslednja, t. j. smotrena organizacija časopisja — to je ona temna točka dosedanjih malih dob našega malega naroda, ki bi jo v pričujočih vrsticah rad na kratko osvetlil sedaj v veliki dobi porajajočega se velikega naroda našega. Izpod nizkih stropov prehajamo v zračne prostore, izpod prihuljenih obokov v široki horizont. Umevno je, da moramo revidirati vse načine dosedanjega našega javnega življenja, zavreči vse, kar je bilo pomerjeno na majhne razmere, in umeriti vse na širši obseg. Čim se nam je to posrečilo s politiko, moramo nemudoma isto storiti z ostalimi panogami kulture. In tu ni male važnosti baš časopisje. „Časopis vedno bolj izpodriva knjigo.“ Nad tem so se mnogi že pritoževali. Po pravici ali ne po pravici, fakt je tu in treba

je računati ž njim. In tu zahteva ekonomija sil, da je časopisje pri vsakem narodu najboljše organizirano, da more kar najizdatneje služiti občnemu napredku ter prospehu literature same. Časopisna izdaja se dá mnogo boljše upravititi, organizirati, nego produkcija knjig, kjer ima mnogo večje polje individualni moment, t. j. slučaj. Ako vzamemo ta princip za merilo, s katerim pristopamo k našemu časopisju, moramo priznati, da naše časopisje zadostno ne odgovarja tej zahtevi. „Baš v tej deloma nedostatni, deloma pogrešni organizaciji našega nepolitičnega časopisja vidim eno iz glavnih strani in obenem eden iz najvažnejših vzrokov sedanje naše literarne krize,“ je rekel kakor nalašč za naše sedanje razmere pred osemindvajsetimi leti češki kritik Schauer o tedanjem češkem časopisju.¹

I.

Na smotreno organizacijo časopisja polagajo važnost vsi narodi, ki ne životarijo, ampak vedo, kaj hočejo. Menim, da je v tej veliki dobi minilo tudi naše životarjenje in da vstopa tudi naš narod v življenje, to se pravi v zavedno bistvovanje. To stopnjo razvitka označuje zlasti to, da je na nji podvržena vsa narodna produkcija celokupni kontroli, razpredelitvi in taki delitvi dela, kakor jo zahteva diferenciacija napredujočega naroda. Primitivizem nima več mesta v tem stadiju, posebno ne tudi v oni pri nas doslej tako navadni obliki, da bi smeli rasti produkti duha, kjer in kakor bi se komu zjubilo. Da se le tiska, da se le izdaja, taka gesla spadajo v dobo životarjenja. Doba zavednega bistvovanja zahteva, da se vse sile bodisi v soglasnem bodisi v tekmovalnem razmerju družijo v enem končnem cilju, ki mora biti ideja našega naroda. In še nekaj: vsak produkt našega duha nam mora biti ljub in drag tudi takrat, kadar stremi po takih potih in s takimi sredstvi proti onemu skupnemu cilju, ki ne odgovarjajo našemu osebnemu ali strankarskemu nazoru. Hanc veniam damus petimusque vicissim, to vodilo našega Stritarja je bilo vedno geslo zrelih umov in zrelih narodov.

Pristopajoč k smotreni organizaciji časopisja si moramo biti najprej na jasnem o nalogah, ki jih imajo različni tipi periodičnega tiska. Gori sem omenil na prvem mestu književni ali umetniški časopis. Leposlovje in umetnost sta prvi barometer narodne kulture. V njih se intuitivno in neposredno razodeva ingenioznost in nadarjenost naroda, ne samo njegov nazor o lepoti, ampak v njega spremstvu v enem oduševljenem in polnoglasnem akordu tudi pogled na politične, socialne, narodne, verske in npravne nazore dotičnega rodu. Književni list je prvo umstveno zrcalo naroda. Zato mora biti čisto in gladko obrušeno, iz

¹ Hubert Gordon Schauer: Spisy, svaz. III., str. 200.

enega kosa, lepo zaokroženo, brez škrbin in drugorodnih pritklin. Lepoti lepota!... S poezijo je sorodna samo literarna kritika in enakorodna samo vpodabljačo umetnost. Književno glasilo prenaša samo poezijo, pripovedništvo, kritiko, estetične eseje in literarno-zgodovinsko esejistično publicistiko biografskega, zgodovinskega, narodopisnega, političnega, prozodičnega (stilističnega) in metričnega značaja — vse v umetniško-literarni obliki brez detajlov in podrobnosti strokovnjaštva, Kar je več, je balast in omnibus in menežarija. — Vpodabljačo umetnost se more zraven leposlovja odražati iz tega zrcala, ne da bi krivila steklo — nasprotno: še celo razširja ga! — dotlej, dokler ji narod ne omisli lastnega zrcalca... Merilo za vse produkte narodovega uma in srca, ki se odražajo v tem organu, more biti edina estetična, filozofsko fundirana lepota, enoten nad utilitarne pojme in slučajne koristi ali škode vzvišen nazor o lepem, ki more dajati harmoničen pravec tudi teoretičnim člankom, ki jih prinaša književni časopis.

Rodbinskemu listu določajo smer koristi in interesi družine. Dobro urejena in v vsakem oziru oskrbljena rodbina je za vsak narod največjega socialnega in narodnega pomena. Moralna in gospodarska podlaga njena bi morala biti posebno pri srcu vsakemu narodu, ki se hoče krepko zasidrati v vrtincu mednarodnih borb. A nič manjšega pomena ni umstvena in duševna oskrba familije, in njen glavni organ je — rodbinski časopis. V njegov program spada prikladna beletristika: izvirni in dobro izbrani in prevedeni tuji romani, novele, črtice, pesmi... z eno besedo: leposlovni umotvori, ki imajo zmožnost buditi v duši razvijajočega se dečka in podrastajoče deklice zmisel za poezijo in pripovedno umetnost, ki pa obenem ne vzbujajo prezgodnjih burij v njunem duševnem in telesnem organizmu. Vsakdo, kdor pozna moje nazore o umetnosti, vé, da sem vedno nastopal proti naročeni, utilitaristični umetnosti, ker sem globoko preverjen, da je posiljena umetnost potvora, ki moti in kali umetniški zmisel odrastlim, a mladini naravnost na leta in za vedno zmeša oko in zaguli čut za pravo lepoto. Zato tudi danes ne trdim, da bi pisal pisatelj naravnost in usum Delphini, da bi se vdinjal rodbinskemu listu in njega koristnim tendencam. Stvar si mislim narobe: največji pesniki imajo umotvore, ki jih čita lahko in z visoko naslado ne samo odrastla mladina, ampak celo nežna deca. Vzemite n.pr. Levstikove ali Župančičeve otroške pesmi. Takega pogana, kakor je bil Vrchlický, so reklamirali moderni češki katoliki po njegovi smrti v marsičem zase, ker ima v svojih delih pesmi najlepše katoliškoverske epike. Torej: pesnik in leposlovec naj ustvarjata svobodno in naj šele naknadno določata, kaj pošljeta književnemu, kaj rodbinskemu listu. — Vsaj toliko kakor leposlovja mora prinašati družinski časopis podučnih člankov iz raznih, v prvi vrsti praktičnih strok. Pedagoško ozračje, ki mora v njem plavati tak list, zahteva nazornost; zato

morajo biti ti članki kolikor mogoče opremljeni s slikami. Podobe rodbinskega časopisa se temeljito ločijo od ilustracij književnega in umetniškega organa, kjer so slike zase posebno, tekstu enakorodno poglavje. V rodbinskem listu so podobe podrejene tekstu, da ga oživljajo in ponazorjajo. — A ne samo poduku mora služiti rodbinski list, ampak tudi zabavi. Samo gledati je treba, da zabavni del ne ugaja goli zvedavosti in ceneni interesantnosti, ampak da se vsaj poizkuša dvigati v ozračje umetnosti. Podučni zabavnik je tako važen organ narodne kulture, da bi ne smel zadostovati narodu en sam list tega tipa, ampak vsaka stranka izrazite kulturne smeri bi morala imeti glede na specialne npravne potrebe svojega občinstva svoje lastno glasilo te vrste. In vsak tak list bi se moral zavedati, da se prikladnost, popularnost in umetnost ne izključujejo, ampak lepo skladajo. Namena seveda umetnik ne sme imeti nobenega, ki bi ležal zunaj umetnosti. A porablja se lahko njegovi umotvori v različne namene. In eden teh namenov je lahko tudi umetniška vzgoja, poduk in zabava družine.

Že pogosto in na več mestih sem poudarjal, da je bilo naše narodnopolitično in ž njim medsebojno strankarsko življenje tako revno idej, ker naše stranke niso imele drugih organov kakor politične dnevnik in tednike, navadne politične priganjače in agitatorje. (Katoliško stranko izvzemam.) Vsa nejasnost naše preteklosti v političnih, socialnih, verskih in literarnih nazorih je prihajala odtod, ker nismo imeli *revij*, v katerih bi se osvetljevala aktualna vprašanja stvarno, temeljito in z višjih vidikov. Strankarska zavednost in s tem kulturna zrelost bi bila v našem ljudstvu globlja in strpljivejša in medsebojna tekma dostojnejša, ako bi slonela strankarska diferenciranost pristašev raznih strank na temeljitih stvarnih razpravah revij, nego doslej, ko je bazirala na podlagi časopisnih polemik. Pa ne samo občinstvo, ampak tudi dnevno časopisje bi moralo imeti za seboj publicistične organe kot nekak reservoir za svoje ideje. Vsaka večja naša stranka bi morala izdajati — kakor to delajo Čehi — svojo revijo, v kateri bi se njen program in njen svetovni nazor in ž njim ideja našega naroda temeljito debatirali, poglobljali in utemeljevali. Take debate bi dokazovale, kaj stranke v resnici loči in kaj jih družijo, zlasti pa — kaj je cilj in konec celokupnega naroda. „Tega obširnejšega, znanstvenega aparata časniki prosto imeti ne morejo, ker nimajo zanj prostora niti časa; časniki ideje bolj širijo kot gesla vere, sami jih ne producirajo in ne motivirajo. To nalogo prepušča n. pr. angleška žurnalistika povsem svojim reviews, publicistiki, medtem ko mora pri nas žurnalistika biti združena s publicistiko, kar jo zadržuje v njenem razvoju,“ je rekel dobro Schauer za Čehe osemdesetih let in za današnje Slovence. Ako torej hočemo, da dobi naša javnost, ideja našega naroda, trden temelj in naše javno tekmovanje jasnost — z revijami na dan!

Iz revij se morajo oddeliti v teku kulturnega napredka strokovni časopisi za stroke, ki so tako važne v prosveti naroda, da ne morejo več gostovati v splošnih publicističnih magazinih. Sem spadajo v prvi vrsti one znanstvene stroke, ki jim je predmet slovenski narod sam: zgodovina, jezik, literarna in kulturna zgodovina, narodopisje; dalje vzgojevalne stroke, glasba, telovadba, turistika, mladinska organizacija itd. Strokovno časopisje je odsev delitve in poglobitve dela, njega pomanjkanje znak kaotične nediferenciranosti, životarjenja, ne pa zavednega bistvovanja.

II.

Ako odštejemo pesniški almanah „Kranjsko čebelico“ in Navratilovega „Vedeža“, se mora vzeti kot prvi slovenski časopis Janežičev „Slovenski glasnik“. Ali je bil to literaren, ali je bil družinski, publicističen ali strokoven časopis? To je bil prvi slovenski omnibus. Prinašal je redke bisere čiste poezije Levstikove, Jenkove, Erjavčeve, Mencingerjeve, Jurčičeve, Stritarjeve in Gregorčičeve Muze, družinsko beletristiko Andrejčkovega Jožeta in drugih, publicistiko Levstika, Štefana Kočevarja, Gršaka, Stritarja ... dopise o socijalnem življenju iz vseh večjih slovenskih mest in strokovno jezikovno znanost Levstika, Cigaleta, Ladislava Hrovata ter starinarsko Davorina Trstenjaka itd. itd. Velikega pomena je bil za tedanje primitivne čase na Slovenskem „Glasnik“. Bila je njegova zasluga, da so se v drugi polovici šestdesetih let začuli glasovi, da „Glasnik“ Slovincem ne zadostuje več, zlasti ne v književnem oziru. Urednik Janežič je pokazal velik kulturni takt, spoznavši in priznavši, da je njegova naloga pri kraju in da mu mora slediti mož, ki bo sam umetnik in književni kritik. Odprl je predale zadnjih letnikov svojega lista na široko Jurčiču in Stritarju ter jima naposled ponudil uredništvo in izdajanje lista, ki naj bi evolucionalno v književni časopis. Najprej je na svojo roko poizkusil Jurčič z mariborskim „Glasnikom“, pa ni uspel. Na to je stopil Stritar z „Zvonom“ na dan. Stritarjev „Zvon“ je bil prvi poizkus čistoliterarnega lista na Slovenskem. Želja po podobnem glasilu je pač zorela med razumništvom, a vendar je bila končna oblika dunajskega „Zvona“ precej individualni izraz Stritarja kot kozmopolitskega svetovnega popotnika in „Schöngesta“. Večina slovenske inteligence je pogrešala v Stritarjevem listu raznih disciplin iz omnibusa „Glasnika“. Skok je bil prehitel, Stritar presuveren glede kompromisov in preobčuten glede očitkov od strani zaostalih nasprotnikov in je po enem letu ozlovoljen ustavil list. A literarna potreba je bila tu, in Slovenci niso mogli več dolgo ostati brez književnega lista. Napredna stranka kot zastopnica razumništva je sama vzela stvar v roko in poverila ustanovitev novega književnega glasila svojemu polihistorju, liberalnemu duhovniku Davo-

rinu Trstenjaku, kateremu se je pridružil literarni kritik mariborskega „Naroda“ dr. Janko Pajk. Tako je izšla v Mariboru „Zora“, ki je v marsičem povzela bolj zabavniške in primitivne publicistične tradicije „Glasnika“, nego strogo književne „Zvona“. To nazadovanje je odbijalo od lista prejšnje „zvonovce“, edino muzično četo takratne Slovenije. Sicer se je Trstenjak s svojim znanstvom skoro odločil od „Zore“, ustanovivši prvi strokovnoznanstveni časopis „Vestnik“ kot prilogo „Zore“, katero je prepustil teoretičnemu estetiku Pajku. A suhe krasoslovne doktrine Pajkove niso mogle privabiti v list pesnikov in pisateljev, nasprotno: dlakocepstvo in zadirčni značaj urednika sta jih celo odbijala.

Takrat je povzročil pritisk nemškocentralistične vlade koncentracijo slovenskega strankarskega življenja: ponižne slovenske ovčice so se strnile v stajo, da bi si ubranile nago življenje. To priliko je porabil Stritar v svojo četico leposlovcev in l. 1876. z obnovljenim „Zvonom“ stopil pred svoje rojake. To ni bil več prejšnji Stritar, prihajajoč iz zapadnih visokih kultur, proglašajoč umetnost za gospo, ki se nobenemu ne klanja in z nobenim ne paktira. To je bil skrben pastir iz slovenske staje, ki je bil pripravljen ustvarjati v hladilo in tolažbo literaturo za prvega in zadnjega Slovenca. Čemu nam vsa visoka literatura? je vpraševal, umetnost naj nam bo tolažnica in usmiljenka v našem težkem stanju. Obnovljeni „Zvon“ ni bil več književni list, vzvišen nad slučajne potrebe in poslušen samo „gospe“ umetnosti, ampak je bil prikladen časopis: zabavnik, učitelj, samaritan ponižanega in razžaljenega naroda. Lepa in hvalevredna naloga za vsakega domoljuba in vsakega narodnega delavca, samo ne za umetnika, ki ne pozna drugih ukazov kakor večni kategorični imperativ svojega lastnega demona, hrepenečega edino po lepoti. In res so bili pesniki in pisatelji prvi, ki so polagoma odpadli od Stritarjevega blagega zabavnika. Za njimi je prišlo potem tudi občinstvo, čigar že vzbujenemu književnemu čutu ni zadostovala edina urednikova tožeča in tolažeča struna. Slovensko občinstvo je potrebovalo tudi že v poeziji polnega, širokega, iz cele realnosti zvenečega akorda. Stritar je to spoznal — sicer ne tako brez pridržka, kakor leta 1868. skromni Janežič — in je vdrugič prenehal z dunajskim „Zvonom“.

Na njegovo mesto sta stopila l. 1881. dva nova časopisa: v Celovcu „Kres“ in v Ljubljani „Ljubljanski zvon“. Duševni oče „Kresa“ je bil dr. Janko Pajk, najmočnejša opora dr. Jakob Sket, znanstvena pribočnika prof. Gregor Krek in Davorin Trstenjak. Leposlovni pečat sta mu vtisnila Anton Koder in Pavlina Pajkova, dva družinska zabavatelja, prvi z interesujočo, druga z vzgojno noto, Sket je poizkušal v socialnem romanu pobirati stopinje za Kersnikom. Pesništvo „Kresa“ je bilo ali diletantsko Flegeričeve in Turkuševe baže ali začetniško

Funtkovo Gregorčičevega epigonstva. Krek-Fekonjeva filologija in Trstenjakovo zgodovinarstvo se je malce dvigalo že v strokovno ozračje. Književen list „Kres“ ni bil, manjkalo mu je darovitih pesnikov, uredništvu estetičnega okusa in enotnega kritičnega vodstva. Publicističen tudi ni bil, ker ni poznal aktualnosti in zaokroženosti v člankih. Še najbolj ga je odlikovalo strokovnjaštvo.

Velik napredek pomeni za slovensko časopisje ustanovitev Levčevega „Ljubljanskega zvona“. List je bil glasilo mlade, dosti močne in nadarjene nove pisateljske generacije, ki se je odvrnila od idealističnega, v tujini docirajočega Stritarja in se oklenila realističnega, doma sredi slovenskih brig in veselih upov živečega Jurčiču ter si izbrala za svojega urednika Levca. A za obema: Jurčičem in Levcem je stal glasnik slovenskega odločnega in trpkega dura — Levstik. K listu je pristopil najboljši Stritarjev pesnik Gregorčič; ko je po par letih začel pogrešati mehkih Stritarjevih rok, se je sicer izkujal. V nadomestilo si je novi „Zvon“ vzgojil svojemu pravcu primernejšega Aškerca. Levčev „Zvon“ je bil po svojem postanku književen list: kot glasilo takrat nastopivše, na znotraj za silo sklenjene celotne pisateljske generacije, ki je mogla v listu neovirano izraziti svoj pesniški credo. Književni značaj mu je povečeval fini prirojeni estetični okus urednika Levca in njega sigurno in pazljivo oko pri izbiranju mladih talentov! Tudi nekaj starih odličnjakov je privabil Levec zopet na književno polje, n. pr. Trdino in Mencingerja. Nedostajala pa je listu zadnja zahteva literarnega lista: teoretičnoestetična, v izrazitem svetovnem nazoru izkaljena izbrušenost. Za literarne in teoretičnoestetične eseje je skrbel Stritar, glasnik prejšnje generacije. V nadomestilo za to je prinašal list dobro publicistiko iz slovenske zgodovine (Rutar, Kos, Apih) in strokovne ocene iz literarne zgodovine in jezika (Levec, Wiesthaler, Štrekelj, Oblak, Murko), s čimer je posegal že v področje strokovnega lista. Kakor je bila literarna kritika v „Zvonu“ mlitava in splošna, tako je bila strokovna odkrita in včasih zelo podrobna. Precej skrbna je bila tudi bibliografija. V kritičnem delu so bile torej strokovne vede, ki jih je gojil „Zvon“ (jezik, literarna in slovenska zgodovina) na boljšem nego leposlovje, ki se je docela svobodno razvijalo samo spredaj v glavnem tekstu. Kakor je bil torej Levčev „Zvon“ važen in kakor je še dolgo veljal našim urednikom za vzor, vendar enotnega kova književnega lista še ni imel. Z ozirom na konkurenco se je moral ravnati urednik pogosto po okusu literarno nevzbujenega občinstva in polniti svoje predale z mnogimi rekviziti iz Janežičevega „omnibusa“. Saj je že značilno, da je imenoval Levec drobni tisek na koncu lista „Slovenski glasnik“. V njem je sipal pred zvedavo čredo najraznovrstnejših čitateljev iz polnih prgišč drobtine iz premnogih strok, da je prihajala v vsaki številki na svoj račun miselno in estetično lena, pač pa ceneno

radovednost pasoča inteligenca slovenska. Kako je Levec lovil te drobne — še do danes edino duševno kulturno hrano našega razumništva, ki ga nihče ni učil čitati kaj obširneje estetičnega, destiliranejšega, oklenjenega v vsebini in zaokroženega v obliki! Dne 19. decembra 1883 je pisal Staretu: „Vsaka stvarca mi dobro dojde, ker vidim, da moram z ozirom na ‚Slovana‘ bolje urejevati ‚listek‘. Saj naši politikarji bero sam drobiž, do leposlovja jim ni.“ — Po Levčevem vzgledu, samo z malimi izpremembami so urejevali „Zvon“ pozneje Funtek, Bežek, Aškerc, Zbašnik in Šlebinger. Aškerc je bil napravil mimogrede poizkus udariti bolj na revijalno plat, a ni imel temeljitih, aktualnih in spretnih član-karjev, ki bi bili mogli vneti naše občinstvo za publicistiko. Namesto njegovih člankov so si želeli naši ljudje že rajši pesmic nazaj.

Poleg „Kresa“ in „Ljubljanskega zvona“ je bil začel izhajati koncem leta 1883. „Slovan“, ki ga je bil ustanovil Ivan Hribar v prvi vrsti kot politično glasilo radikalne stranke z namenom, da prinaša tudi prevodno slovansko beletristiko, biografije slovanskih veljakov in kulturne slovanske novice, prihodnje leto pa ga je razširil dr. Ivan Tavčar tudi na izvirno slovensko beletristiko. Dr. Celestin je pisal Levcu povodom „Slovanovega“ rojstva dne 28. decembra 1883: „Meni se vendar zdi, da imamo preveč tri liste, ki imajo eden namen: nismo praktični in ne znamo podpirati enega podjetja, ki bi bilo potem res lahko prav dobro v vsakem pogledu.“ Res: imeli smo tri liste, ki so si hiteli delati konkurenco kot književni listi, pa ni bil niti eden strogo literaren organ, kot družinski zabavniki, pa se ni niti eden posvečal res poduku in zabavi družine, kot publicistične revije, ne da bi bil kateri res revijalen, kot strokovni časopisi, pa so bile razne stroke pri njih vseh samo v gosteh. Koliko bolj bi bili razvili slovensko javnost, da bi se bil opredelil „Zvon“ bolj književno, „Slovan“ publicistično, „Kres“ s svojim drastičnim Kodrom in vzgojno Pajkovo pa bi bil družinski list. Vsak bi bil imel svoje polje, svoje brezkonkurenčno podjetje, svoj poklic in svojo prihodnost. Tako pa ni moglo biti drugače, da so vsi trije hirali in da sta končno dva iz njih poginila. „Kres“ se je hotel pred smrtjo rešiti na strokovnaznanstveno polje, takrat še docela neobdelano ledino na Slovenskem. Umevno je, da mu je zmanjkalo sape. Da se je za-tekkel v famulijo, bi se bil ogrel in okrepčal, da bi bil potem sam krepčal in ogreval.

Prvi izrecno družinski list je ustanovil Slovincem leta 1888. dr. Fr. Lampe s svojim „Domom in svetom“. Ne rečem, da je bil družinski časopis Lampetov edini ali vsaj prvi namen. Kaj je urednik nameraval z novim listom, tudi lanska jubilejna številka „Doma in sveta“ ni izrecno razodela. „Dom in svet“ ima svoj postanek v znanem pastirskem pismu slovenskih škofov z dne 26. novembra 1887, s katerim je nastopil dr. Missia zoper narodni radikalizem („oboževanje narodnosti“) in agi-

tacijo za slovansko bogoslužje. Pastirski list se je obračal v prvi vrsti zoper „Slovenski narod“, a je govoril tudi o „enake vrste listih“ in „nekaterih leposlovnih listih“, pozivljajoč duhovščino, naj „goji, razširja in podpira dobro, odločno katoliško časopisje“. Iz tega sledi, da je bil ustanovljen list proti „Zvonu“. Da je imel biti bojevnik na leposlovnem polju za bistveno ista načela kakor „Slovenec“ na političnem, je jasno povedal dr. Janez Ev. Krek v lanski jubilejni številki z besedami: „V velikem boju svobodomiselstva proti verskim načelom, zlasti proti katoličanstvu, je videl rajni Lampe največjo nevarnost v očitku, da so katoličani kulturno zaostali.“ In Viktor Steska pripoveduje ravnotam izrecno, „da je knezoškof dr. Missia list dovolil in mu želel srečen uspeh“. Prvi namen lista je bil torej eminentno političen: njega ustanovitelj je hotel razširiti program stranke na kulturno, zlasti na leposlovno polje. Šele drugi namen mu je bil družinski list, ki naj bi bil posvečen zlasti mladini in družini. V vabilu na naročbo pravi dr. Lampe: „Nepremagljiva ljubezen do mladine napotila me je, da sem sklenil izdavat z novim letom zabavnopoučni list „Dom in svet“, namenjen v prvi vrsti mladini, ki hrepeni po višem izobraženju in napredku, potem pa tudi vsem omikancem, ki se žele zabavati in blažiti s slovstvenimi lepimi izdelki.“

Prvi, to je programatični namen lista — pri katerem je zastopal urednik malce svobodnejšo noto, kakor je bila običajna dotlej v njegovi stranki, je povzročal ustanovitelju največje težave. V tem oziru je bil dr. Lampe praktični pionir, ki se je moral boriti ne samo zoper tradicionalno nasprotstvo slovenske duhovščine proti količkaj svobodnejšemu leposlovju, ampak tudi zoper krepko v cerkvenih očetih utemeljen in v sebi skladno sklenjen katoliški umetniški nazor, kakor ga je bil v prvih osemdesetih letih formuliral dr. Anton Mahnič. Andrej Kalan ponatiskuje (ravnotam) Lampetovo pismo prof. Zupančiču z dne 30. septembra 1893: „Ko bi vi poznali moje težave, mojo grenkobo, moje boje, ki jih imam pri listu.“ Dr. Lampe je bil dober katoliški strankar, bil je borec za katoliška načela, boril se je na leposlovnem polju za politično zmago, in značilno je za kulturni nivo in umetniško preteklost njegove stranke, da ga dolgo ni hotela razumeti. Dr. Krek pravi: „Lampe je stal v načelnem političnem boju ob strani ... večkrat mu je ušla beseda izpod peresa, dišeča po kvarnem slogaštvu ... a trajnih, globokih uspehov je pričakoval na kulturnem polju ... češ, da ima politični boj tudi koruptivne kali pri sebi.“

Dr. Fr. Lampe je v veliki meri dosegel oba svoja namena samo z vztrajnostjo v skritih notranjih bojih in tihim praktičnim delom — čeprav šele po svoji smrti. Ustvaril je katoličanom beletristiko, ki je že upoštevavanja vredna. Škoda je, da ni otvoril odkritega boja za svoj umetniški nazor. Ker tega ni storil, zato velja še danes za oficijelni program naše katoliške stranke estetika dr. Mahniča, ki je določala smer „Domu

in svetu“ (zlasti v kritičnem oddelku) posebno jarko pod uredništvom drja. Evgena Lampeta. — Istotako tiho-praktično, kakor dr. Fr. Lampe, a še bolj korenito jo je odslovil šele dr. Izidor Cankar. Za poslednjega je značilno to, da je dal oni dan pisati v svojem listu drju. Grafenauerju v odklanjajočemu zmislu o „Jeranovem problemu“, mesto da bi se sam odkrito izpovedal o istem, a veliko važnejšem „Mahničevem problemu“. Čemu siliti v slovensko estetiko ubogega Jerana, ko imate vendar drugega moža istih, samo katoliško spretno umeteljenih filozofskih nazorov — drja. Mahniča in njegovega učenca drja. Aleša Ušeničnika! Načelom teh dveh mož ni postavil še noben katoliški „mladin“ enakovrednega [nazora nasproti!... Izogibajoč se odkritega boja za drugačno leposlovno bodočnost katoliško, nego je bila mahničevska preteklost — mimogrede povedano: leposlovno docela neplodna! — je dr. Fr. Lampe s tihim delom sicer razvil početke katoliške beletristike, a oslabil svoj nastop v toliko, da s svojim „Domom in svetom“ ni ustvaril nikake izrazite osebnosti in struje v katoliškem leposlovju. Mladi katoliški leposlovci se morajo še danes učiti samo pri svobodomiselnih piscih slovenskih. Medtem ko je energičnejša natura Dostala-Lutinova porodila pri Čehih krepko izraženo češko katoliško moderno, ki ima v bratski literarni zgodovini že svoje lastno poglavje, ni „Dom in svet“ Franceta Lampeta ustvaril nič podobnega pri Slovencih... Drugi svoj namen pa je dosegel docela: ustanovil je Slovincem prvi in edini družinski list, kar mu bo naša duševna socialnost štela vedno v zaslugo.

Dr. Izidor Cankar obeta v prvem oziru iti korak naprej. A tudi on še nikjer ni povedal, v čem se razlikuje od drja. Mahniča. Programni članek njegov v lanski jubilejni številki sicer kaže, da sili njegov avtor nekam drugam, a kam, ni povedano jasno. „Lepoto bomo iskali, kjerkoli jo zaslutimo, v kateri izmed premnogih njenih oblik; ne predrznemo se ji predpisovati, da bodi taka ali drugačna, a da je vsa lepa, to hočemo od nje.“ To je popolnoma druga nota, nego „Mahničeva, docela moderna. Istotako podpiše nadaljni stavek o umetnini kot živem organizmu tudi vsak krasoslovec, ki izpoveduje avtonomijo umetnosti. Mahnič te avtonomije ni priznaval: umetnost je izvajal od Boga, ji dajal moralistične naloge in ji zapovedoval, da naravnost služi Bogu. A nekaj podobnega pravi takoj nato tudi dr. Cankar, seveda zavito v moderni ovoj „svobode“ in „veselja“: umetnost „oznanja z besedami, ki so ji dane, osvobodujočo moč resnice božje in veselo prostost krščanskega pravnega zakona“. Ko je tako naravnal umetnost v strujo napram Bogu in ji dal moralne ojnice, pa se zopet široko razmahne: „svobodno naj se tedaj razgibljuje dobre sile in radostno, kjer jim nikjer ni mejâ ne ovire.“ Po vsem tem človek še vedno ne vé, ali je to še vedno Jeran-Mahnič, ali kakšen nov človek!

Razume se, da mi niti oddaleč ne pride na misel, da bi polemiziral z drjem. Cankarjem; samo prosil bi ga, da bi dal mnogoštevilnemu delu našega razumništva, t. j. prepričano katoliškemu z ozirom na neplodovite tradicionalne Mahničeve nazore jasnejšo podlago, nego jo je dal dr. Fran Lampe (ako je drugačna s strogo katoliškega stališča sploh mogoča, kar jaz za svojo osebo skoraj dvomim). Njegova struja bi s tem samo pridobila in pridobil bi s tem narod, čigar važen del in faktor je že tudi katoliški inteligent.

To pa je gotovo, da je dr. Cankar z odločno gesto potegnil „Dom in svet“ iz političnoslužbenih kolotečin, v katere ga je bil naravnal dr. Evgen Lampe. Storil je to s pritrjevanjem svojega najboljšega pripovedovavca Finžgarja, kateri kliče v jubilejni številki: „Kdo je temu kriv? (Da so slovenski katoličani zaostali na umetniškem in kulturnem polju.) Z vzgojo ves politični šunder slovenski, ki nas je tako poplitvil, da je sramota. Zato je nujna potreba, da se „Dom in svet“ na novo orientira, se otrese vsake politične čobodre.“

Nadaljujoč svoj historični pregled našega časopisja, moram beležiti še neko drugo dejstvo Cankarjevega uredništva pri „Domu in svetu“. Že gori sem namignil, da je dr. Fr. Lampe s svojim listom dvojno koristil: prvič, da je v vztrajnem skritem — žal, da ne tudi v odkritem! — boju vsaj do neke mere pridobil svoje pristaše za kulturno delo. Ne vseh! Saj vemo, kako mnenje sta imela še v devetdesetih letih n. pr. o gledališču tako različna moža, kakor sta Andrej Kalan in dr. Šušteršič; poslednji je naravnost kmete hujskal zoper teater. Celo dr. Krek je v svoji nemški knjižici o Slovencih „pozabil rokavice“, kakor se je zelo evfemistično izrazil o izostalem poglavju o slovenski umetnosti Ivan Cankar. A sedanja mladina enoglasno kliče po kulturnem programu. To je tudi sad „Dom in svetovega“ delovanja. Drugič je dr. Fr. Lampe nad eno desetletje zabaval in podučeval slovenske družine: izdajal pravi pravcati družinski list. Dr. Izidor Cankar se je odločil izpremeniti Lampetov organ v katoliški književni list. Z veseljem ga pozdravljam, zlasti če se mu posreči poklicati v življenje bogato in krepko slovensko katoliško moderno. A nekaj nam daje misliti: Slovenci smo sedaj edini izobraženejši narod v srednji Evropi, ki nima družinskega lista . . .

Leta 1902. je začel izhajati novi „Slovan“. Porodila ga ni kaka nova struja, ampak podjetni tiskar Dragotin Hribar. Tudi za naslov se ni imel zahvaliti pod prvim svojim urednikom kakemu programu, ampak knjigotržni špekulaciji. Starejši čitatelji so se namreč še spominjali Hribar-Tavčarjevega lista s podobami in enakim pozivom. Odtod naslov. Ali stari „Slovan“ je res gojil slovanstvo vsaj s prevodi; urednik novega „Slovana“ pa je bil Fran Govékar, ki bazira vseskozi na nemški in francoski literaturi, kar je list tudi očitno kazal pod njegovim uredni-

štvom. Drugi urednik mu je bil dr. Ilešič, ki je razvijal silno marljivost v drobnih noticah in ocenah, pomanjkanje časa, zbranosti in zaokroženosti v člankih. Pod njim je naslov bolje odgovarjal vsebini; popolnoma bi bil odgovarjal, da se je list zval „Jugoslovan“. Beletristi do njega niso imeli zaupanja. Zato je dal izdajatelj svojemu podjetju pozneje za urednika leposlovca Milana Puglja, ki je izkušal napraviti iz „Slovana“ književni list s primesmi družinskega in strokovnega organa, popolnoma po vzorcu „Zvona“ raznih uredništev. Ko sta izhajala vstrec „Zvon“ in „Slovan“, oba za napredne književnike, napredne družine, napredne strokovnjake, se je človek izpraševal, kakor so se izpraševali naši očetje v osemdesetih letih: Ali je praktično, da imamo dva lista, ki imata eden namen?

Prva slovenska revija je bil l. 1888. obenem z „Domom in svetom“ ustanovljeni „Rimski katolik“ drja. Antona Mahniča, ki je s svojim sinom „Katoliškim obzornikom“ in sedanjim vnukom „Časom“ drja. Aleša Ušeničnika dajal podlago in polagal temelje doslednemu in radikalnemu katoliškemu svetovnemu nazoru. Umetniški in literarni program tega nazora z izrazito moralistično in apologetično nalogo umetnosti je dr. Mahnič sistematično obrazložil v „Dvanajstih večerih“, katerim se do danes pri nas javno ni odpovedal še noben katolik. Kdor količkaj pozna pogoje literarnega razvitka, vé, da se iz tega sistema ne more razviti nikaka bujna umetnost. In se tudi ni razvila: umetniško delovanje je bila najslabejša stran te sicer tako mogočno se razvijajoče stranke ob prelomu stoletja. Kar so producirali na tem polju katoličani, se je storilo kljub Mahniču vsled prizadevanja drja. Fr. Lampeta, tihega praktičnega delavca na tem polju a istotako tihega nasprotnika Mahničevega. Kakor je bila katoliška triimenska revija neplodovita ali naravnost ovirajoča v umetnosti, tako velik in še večji vpliv je imela na naziranjso, politično, versko in socialno poglobitev svojih pristašev. Vsa sedanja katoliška inteligenca je zajemala svojo duševno hrano iz tega vira. Tudi še danes je „Čas“ vzorno urejevana revija, katere članki in prispevki se odlikujejo po temeljitosti, aktualnosti, raznovrstnosti, načitanosti zlasti urednika in njegovem lepem znanstvenem jeziku.

Med razne vzroke propada slovenske napredne stranke štejem tudi ta, da se slovenski naprednjaki nikoli niso poizkušali v svojih nazorih poglobiti potom napredne revije. „Slovanski svet“, ki se je ob „Rimskem katoliku“ vbadal na revijalnem polju in v naprednem duhu, je bil pravzaprav privatna tvorba odslovljenega „Narodovega“ člankarja Yporeja-Podgornika, moža, ki je sicer razvil v svojem lističu marsikatero pametno misel, zlasti narodnopolitično, a končno v osamljenosti omagal. Ista nezaslužena usoda je doletela od strani naprednega občinstva in vodstva tudi književno-revijalni dijaški list „Vesno“.

Revija, ki je pravzaprav dala mentaliteto sedanji svobodomiselni mladini, so bili Dermotovi in Lončarjevi „Naši zapiski“, izpočetka skromna socialnodemokratska beležnica, pozneje idejno važna socialna revija, ki je s tem, da je gostoljubno sprejemala pod streho neorganizirano četo mlajših slovenskih intelektualcev, v veliki meri pripomogla vzgojiti sedanje slovensko svobodomiselno razumništvo in kritično razbistrila nekateri politični, socialni in literarni pojem v dobi težke napredne krize na Slovenskem.

Prva svobodomiselna revija slovenska širokega okvira je bila „Veda“. Žal, da jo je uničila vojna, preden se je uživala. Ker je bil pisec teh vrst sam sourednik te revije, bi vedel sicer veliko povedati o težki konsolidaciji tega lista, a ker to ne spada v ta skopo odmerjeni obzor, se hoče omejiti samo na dve — tri besede karakteristike. „Veda“ je prinašala mnogo gradiva, a bila je premalo aktualna. Revijalni značaj so ji zaslanjale predolge strokovne razprave. Najslabši je bil moj literarno-kritični del in to vsled tega, ker je finančni podpornik lista dr. Bogumil Vošnjak nerad videl v njem literarno kritiko, živeč v mnenju, da obstoji literarna kritika v samem pričkanju, nedostojnem takega resnega glasila za publicistiko in znanost. Jaz mu tega mnenja nisem mogel izpodbiti in se nisem silil v ospredje. Bolj srečen je bil v tem oziru menda dr. Knaflič, ki je za svojega tehničnega urejevanja zopet uvedel literarno-kritični oddelek in ga pisal sam . . . Velika razpoka v uredniškem odboru je bila tudi neenotnost nazora v tako važnem vprašanju, kakor je južnoslovansko. Medtem ko smo se vsi uredniki strinjali v naziranju o neobhodnosti politične in gospodarske enote našega triimenskega naroda, sem jaz oprt na najznamenitejše duhove naše preteklosti trdno stal na kulturni in jezikoslovni avtonomiji slovenskega dela Jugoslavije, dopuščajoč le organsko in polagano zlitev jezikov v bodočem skupnem političnem in gospodarskem sožitju. Dr. Vošnjak je izhajal v svojem stremljenju po južnoslovanski enoti od jezika, želeč, da naj se dekretalno žrtvujejo nekatere posameznosti slovenščine v prilog srbohrvaščine. Odtod je izšla znana anketa. Jaz sem to imenoval „sedlanje konja pri glavi“, staroslovensko napako eksperimentiranja z jezikom, zapoznelo vrazovstvo, trdeč, da jezik ni obleka, ki se slači in oblači, ampak kakor lub drevesa, ki zraste z divjakom poseben in enoten, s požlahnenjem potom nove sorodne mladike sicer dvojen v sokih in sestavinah, a združen v novi organski enotnosti. Skrbimo najprej za požlahnenje: politično in gospodarsko sožitje, južnoslovanski skupni jezik, ki je že zdaj v svoji neizenačenosti samo gradualno različnejši, kakor so različni med seboj n. pr. dialekti naše slovenščine, nam bo pridodan.

Te nazore je delil z menoj večalimanj tudi dr. Rostohar. Ta okoliščina, še bolj pa razna osebna nasprotstva med njim in drjem. Voš-

njakom so povzročila, da je izstopil iz uredništva in ustanovil revijo „Napredno misel“, popolnoma nepotreben, iz neke kljubovalne vztrajnosti izdavan list, ki ga je pisal skoraj čisto sam zoper „vošnjakovstvo“ in se pri tem nesrečno zapletel v svojo „albansko afero“, ki je mlademu, agilnemu možu, nekdanjemu simpatičnemu radikalnemu študentu vzela skoraj vse simpatije in ugonobila njegovo revijo.

V revijo se je bilo razvilo v zadnjih letih pod ambicioznim, široko-obzornim uredništvom publicista Albina Ogrisa tudi prejšnje dijaško strokovno glasilo „Omladina“, ki je pod Žerjavom in Zalokarjem tvorila napredni pendant h katoliškemu dijaškemu listu „Zori“. Omogočil je bil dijaštvu to dobro lastno revijo Ivan Zorman, mož, ki je s s svojim izdajateljstvom dokazal, da ima največ knjižnokulturnega zmisla med Slovenci.

Med strokovnimi listi slovenskimi zavzema častno mesto in vrši svojo težko nalogo tudi med vojno pedagoški „Popotnik“, ob katerega se je že pred več leti uvrstil s katoliške strani „Slovenski učitelj“, glasilo Slomškove zveze. Po večini učiteljstvo (in deloma tudi dijaštvo) piše tudi oba naša mladinska lista „Vrtec“ in „Zvonček“. Njuni pisavi — tako „Vrtčevi“ moralistiki, kakor „Zvončkovi“ igračkariji z rožicami, zvezdicami, muckami in kužki, ki sta že blede maniri — bi bilo želeli več sočne otroške drastike in šegavosti. Pravno stroko zastopa „Pravnik“, gradeč dalje na Razlagovih tradicijah, razvijajoč tozadevno slovensko imenoslovje. Za cerkveno glasbo imamo „Cerkveni glasnik“, za profano so skrbeli dr. Krekovi „Novi akordi“, ki so bila odlična specialiteta na celem slovanskem jugu. Tudi „Sokol“ in „Orel“ sta imela svoja glasila, istotako turistika svoj simpatični „Planinski vestnik“.

Domače znanstvo: zgodovino, narodopisje, književno zgodovino in deloma prirodne vede zastopa glasilo kranjskega muzejskega društva, ki je izhajalo pod Antonom Koblarjem pod naslovom „Izvestja“ in izhaja sedaj pod Grudnom, Mantuanijem in Sajovcem z internacionalnim naslovom in istotako vsebino kot „Carniola“. Kljub nekdanjemu Levčevemu prizadevanju in trudu sedanjega koncentracijskega uredništva se ne more povzdigniti nad lokalni pomen, kakor se je bilo to posrečilo pod uredništvom Antona Kaspreta izhajajočemu sorodnemu mariborskemu „Časopisu za zgodovino in narodopisje“. S prispevki Štreklja, Murka, Žigona, Glonarja, Kosa, Kidriča, in Nachtigalla se je bil povzpел ta list na višino, na kateri je dostojno reprezentiral našo filologijo v širokem njenem zmislu že tudi pred vnanjim svetom. Sedaj, ko se je pod Kovačičem vrnil na lokalno polje, pričakujemo, da bo to nalogo še v višji meri vršil njegov desident Kaspret-Kidrič-Nachtigall. „Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino“, čigar prvo številko vojne razmere pač predolgo drže v tiskarni.

III.

Po tem obzoru, v katerem sem tuintam nakratko poizkušal označiti dobre začetke, prednosti, a tudi to, kar je tvorilo po mojem mnenju nedostatke dosedanjega našega časopisja, prihajam k glavnemu namenu teh vrstic: k smotreni organizaciji našega časopisja. Tozadevne moje misli so se čutile že iz sodbe, s katero sem spremljal dosedanji razvitek naših žurnalov. Zato sem lahko sedaj prav kratek.

Potrebujemo predvsem strogo književnega lista, stoječega na tleh svobodnega, avtonomnega umetniškega ustvarjanja. Brez omnibusa in menežarije. Ves list naj služi samo beletristiki, estetiki, kritiki, brez družinske prikladnosti, revijalnih aktualnosti in strokovnjaških ekskurzov. Ljudje, ki so doslej naročali list, da so čitali drobiž v listku, naj ga ne naročajo več. Z 800 naročniki bo lahko izhajal. In toliko ljudi bo menda vendar na Slovenskem, ki se zanimajo za lepo knjigo in vse, kar je ž njo v zvezi! To nalogo naj bi prevzel „Zvon“, ki je po svoji preteklosti v to najbolj poklican. A zato se mora odpovedati družinskemu programu in onemu poldrugemu tisoču naročnikov, ki so ga v zadnjem času naročali pač najbolj za svoje družine. Dvem gospodom se ne da streči! To je moral uvideti lani tudi „Zvon“. Kakor je moral biti urednik vesel Kraigherjevega romana, tako je moral priznati, da svobodno umetniško dragoceno razpravljanje seksualnega vprašanja v tem romanu ne sodi v družine. Kaj naj stori: ali naj omejuje pisatelja v svobodnem izražanju njegove individualnosti, ali naj se zameri družinskemu očetu, ki je plačal list? Jaz mislim, da je izhod iz te zagate samo eden: da se urednik in izdajatelj odločita za književni list in dirigirata očete v upravništvo družinskega lista. — Lani sem v parlamentu govoril z odličnim našim poslancem, ki je v novem „Zvonu“ bridko pogrešal revijalnega drobiža v listku, s kakršnim je moral Levec — kakor smo slišali — na ljubo občinstvu polniti svoj književni list. Naj se odpove „Zvon“ revijalnih sotendenc in tudi revijalnih naročnikov, pa ne bo ne razočaranj ne sitnarenj.

Za napredne družine naj ustanovi „Tiskovna zadruga“ obširen, zanimiv zabavnik za dve tretjini sedanjih „Zvonovih“ naročnikov, katerim se bo pridružilo vsaj še toliko, ako bo list prinašal solidno beletristiko, kratke interesantne članke iz najrazličnejših panog človeškega znanja in delovanja, bogato in nazorno ilustrirane. Istotako ne sme napredna stranka vsaj po vojni, ko se vrnejo pisateljske sile domov, prav nič več odlašati z izdajo revije, ki bo dala stranki trden temelj in svobodomiselnemu razumništvu sodobno resno hrano in še kulturni drobiž po vrhu.

bi ta usodepolna vojna, ki nam je v marsikaterem oziru odprla oči, pospešila tudi smotreno organizacijo našega časopisja!

Na podoben način naj bi se po mojem nemerodajnem mnenju oskrbela z listi tudi katoliška stranka. „Dom in svet“ naj bi postal zopet družinski list, katero nalogo je vršil sam in edin leta in leta. Za katoliško leposlovje naj bi ustanovil dr. Izidor Cankar manjši list po načinu češkega katoliško-modernega „Tyna“. Prinašal bi lahko (kakor tudi „Zvon“) po eno umetniško reprodukcijo slovenskih slikarjev in kiparjev kot prilogo in v tekstu jemal v poštev tudi vpadljivo umetnost dotlej, dokler ne dobimo vsaj majhnega lističa, posvečenega grafičnim umetnostim. Slišim, da se nam obeta. Strokovnih znanstvenih razprav pa bi književni in še manj družinski list nikakor ne smel prinašati. Brežnikove filološko dobro kvalificirane razprave v „Domu in svetu“ niso sodile v ta list, kakor tudi ne zame specielno zanimivi Žigonovi prispevki v „Slovana“, kjer je izšel celo katalog Čopove biblioteke!! S takimi razpravami v „Carniolo“, mariborski „Časopis za jezik, književnost in zgodovino“. Revijo katoličani že imajo, dobe jo tudi socialisti. Naj bi bilo delovanje revij vseh treh naših glavnih strank ozbiljno, tekmovalno in za celokupni narod plodonosno.

Čudno, da socialni demokrati slovenski nikoli niso mislili na svoj družinski zabavnik. Socialisti vseh drugih narodov drugače skrbijo za svoje družine, zavedajoč se važnosti, ki jo ima familija v njihovi organizaciji. Pa kaj bo to čudno! Skupna slovenska abnormalnost je to pomanjkanje družinskih listov. Razmeroma največ pisateljev imamo, ki bi sodili v take liste, brezdvomno največ čitateljev, ki bi najrajši naročali zabavnike, trgovsko najboljšo podjetje je družinski list, a vsi naši časopisi so silili v visoko književnost (celo taki, ki so bili ustanovljeni iz trgovske spekulacije!), dobivali smo revije, specialno-strokovne liste, samo naše družine in sigurno dobičkanosnega lista zanjo se ni spomnil nihče. Smo pač slabi trgovci Slovenci!

Upajmo, da pride ob novi orientaciji, sedaj ko se razmikajo horizonti naše domovine in naše misli, tudi tako važen element naroda, kakor je družina, do specielne svoje duševne hrane. Istotako bo treba skrbeti, da se obnove vsaj oni strokovni listi, ki smo jih že imeli. Naj

